

Plac Kolegiacki 16/3

61 – 841 Poznań

Recenzja rozprawy doktorskiej ks. Mateusza Adamskiego zatytułowanej „Tożsamość nauczyciela religii w świetle dokumentów Kościoła w latach 1992 - 2022” Warszawa 2025 napisanej w Katedrze Katechetyki Fundamentalnej i Materialnej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Piotra Tomasika

Doniosłą rolę zarówno w procesie edukacyjnym, wychowawczym, jak i rozwoju wiary młodych, obok rodziców jako pierwszych i podstawowych spełnia nauczyciel, w tym nauczyciel religii, katecheta. Skuteczność działania warunkują jego przymioty ludzkie i chrześcijańskie, przedstawiciela Kościoła, nauczyciela, wychowawcy, jego osobowość, przygotowanie. Osobowość jako zespół charakterystycznych cech psychicznych i fizycznych wrodzonych i nabytych wyróżniających jednego człowieka od drugiego. Szuka on sposobów wyzwiania mocy napędowej uczenia się i rozwijania umysłowej i moralno – wolicjonalnej siły uczniów, określany „duszą” nauczania i wychowania.

Już Ogólna Instrukcja Katechetyczna w 1971 r. podkreślała rolę katechety stwierdzając: „najszlachetniejsze bowiem przymioty ludzkie i chrześcijańskie katechety bardziej gwarantują owocność katechezy aniżeli wyszukane metody” (n.71).

Stąd w podejmowaniu zagadnienia skuteczności w procesie edukacyjnym, w tym nauki religii, katechizacji, by stała się szkołą wiary, obok pytań dotyczących adresata niezmiennie ważne jest pytanie o nauczyciela religii: kim jest - kim jestem.

Problematyka tożsamości nauczyciela religii stała się przedmiotem zainteresowań ks. Mateusza Adamskiego zainspirowanego pracą ks. Roberta Szewczyka „Tożsamość katechety w świetle Dokumentów Kościoła w latach 1965 -1991. Warszawa 1996.

Efektom jest niniejsza praca powstała pod kierunkiem ks. prof. dr hab. Piotra Tomasika.

Ks. Mateusz Adamski uznał iż po upływie trzydziestu lat kontynuacja analizy zagadnienia „wydaje się konieczna i niezbędna, by móc zrozumieć misję katechety w ponowoczesności” (s.8). Praca podejmuje jednak zagadnienie w węższym zakresie, jako tożsamość nauczyciela religii. Swoje poszukiwania i refleksję w oparciu o dokumenty Kościoła ogranicza do lat 1992 – 2022, oraz literaturę, a badania empiryczne przeprowadził w r. 2023. Należy też wziąć pod uwagę dokonującą się zmianę, także w świadomości i tożsamości działających zmiany środowiska, postrzegania nowego przedmiotu, jego natury, zadań, funkcji i oczekiwań na skutek powrotu nauczania religii do polskiej szkoły w 1990 r.

1. Problematyka i struktura pracy

Jak zaznacza Autor w pierwszym zdaniu wstępu: „tożsamość nauczyciela religii to temat, który będzie analizowany w niniejszy pracy”(s.6). Pytaniem, które szczególnie istotne jest w życiu poszczególnego człowieka, ale i w życiu społecznym i jego historii jest: kim jestem.

Po przywoływanych określeniach pojęcia tożsamości i podmiotów z nim związanych w pracy: katecheta – nauczyciel religii widząc ich zróżnicowanie oraz przywołując badania empiryczne przeprowadzone w Anglii Autor ukazuje novum poprzedniej pracy na terenie Polski. Zaznacza iż w odniesieniu do nauczyciela pojęcie tożsamości będzie dotyczyć tego co jest związane z tożsamością osobistą, poczuciem wyjątkowości oraz indywidualności spośród innych (s. 7).

Praca licząca 451 stron podzielona została na dwie części. Pierwsza koncentrująca się na wymiarze biblijno – historycznym (s. 13 – 334), druga wymiarze empiryczno – badawczym (s. 335 – 419). Poprzedza to wykaz skrótów (s.4 – 5) oraz wstęp (s. 6 – 12), a wieńczy zakończenie (s. 420 – 426), aneks zawierający kwestionariusz badań (s. 426 – 435), spis wykresów (s. 436), tabel (s. 437) oraz zestawienie bibliografii. (s. 438 – 451)

2. Ocena merytoryczna

Problematykę pracy Autor obwieścił już w pierwszym zdaniu wstępu, a później przybliżając terminologię oraz podmioty: katecheta i nauczyciel religii. Refleksję rozwija w dwóch płaszczyznach: teoretycznej w oparciu o dokumenty Kościoła i literaturę oraz empiryczną przeprowadzonych własnych badań w sposób kompetentny świadczący o znajomości zagadnienia oraz szerokiej wiedzy w podejmowanej dyscyplinie, jak i prowadzonych badań.

Część pierwsza składająca się z trzech rozdziałów podejmuje wymiar biblijno - historyczny.

Pierwszy z nich podejmuje aspekt postawy, osobowości, relacji interpersonalnych mistrza – nauczyciela i ucznia na przykładach osób Starego i Nowego Testamentu. Autor określa je jako źródła i charakterystyczne cechy m. in. świadomość misji, relacje ze słuchaczami, drogi realizacji zadań w budowaniu tożsamości.

Rozdział drugi przybliża kwestię tożsamości nauczyciela religii w ujęciu historycznym. Przechodząc od Didache i starożytności przez poszczególne etapy głoszenia po wiek XX przybliża podejmowane wyróżniające i charakterystyczne dla danego okresu cechy tego głoszenia.

Rozdział trzeci omawianą problematykę ukazuje koncentrując się na dokumentach Kościoła i nauczaniu papieskim po II Soborze Watykańskim w trzech płaszczyznach: 1. w latach 1965 – 1991, 2. w nauczaniu papieży: Jana Pawła II, Benedykta XVI, Franciszka, 3. w dyktoriach Kościoła powszechnego i polskiego.

Osoba działającego została ukazana na szeroko przybliżonym tle działalności głoszenia, gdzie po IV Soborze Laterańskim i zróżnicowanych jej miejscach pojawiło się rozróżnienie na katechezę parafialną – zwłaszcza wtajemniczającą i szkolne lekcje religii.

Część ta najobszerniejsza pracy, obok refleksji naukowej jest bardzo bogata w teksty źródłowe umożliwiające stworzenie antologii.

Część druga rozprawy podejmuje problematykę w zakresie empiryczno – badawczym (s.335 – 419) i składa się z dwóch rozdziałów. W pierwszym - IV rozdziale Autor przybliża metodę zastosowaną w przeprowadzonych badaniach empirycznych, problem badawczy i cele badań, ich organizację oraz wyniki przeprowadzonych badań, a w nich: trudności w komunikacji nauczyciela z uczniami, tożsamość nauczyciela religii, rolę osobowości i cech charakteru, udział w szkoleniach podnoszących kwalifikacje.

Koncentruje się na analizie współczesnej literatury oraz wyników przeprowadzonych badań związanych z problematyką: nauczyciel religii – wykładowca czy świadek, zawód czy powołanie.

W drugim – V rozdział w pracy - stanowi analizę przeprowadzonych badań i w ich świetle przedstawia próbę stworzenia nowych propozycji dla postaw nauczycieli. „Zdiagno-

zowano stosowane przez nauczycieli techniki i metody pracy związane z tożsamością nauczyciela jako świadka Ewangelii i zaproponowano podjęcie innych działań, jeżeli dotychczasowe stały w sprzeczności z ową tożsamością”. (s. 374)

Zasadniczym celem badań było zbadanie i ukazanie wybranych aspektów tożsamości nauczyciela. Stąd pytania dotyczyły: trudności w wykonywaniu obowiązków, budowania relacji, zaangażowania, roli indywidualnych kompetencji, metod aktywizujących podejmowanych w pracy, postawy wobec społeczności szkolnej, lokalnej i parafialnej.(s. 338)

W przeprowadzonych badaniach ilościowych posłużono się narzędziem internetowym, zastosowano technikę CAWI. Posłużono się kwestionariuszem zawierającym obok metryczki 27 pytań (12 zamkniętych i 15 otwartych) w dniach 28.4.2023 – 28.5.2023 r. Udział wzięło 138 z ok. 470 nauczających zatrudnionych na terenie diecezji łowickiej.

Zdaniem Autora przeprowadzone i zaprezentowane wyniki badań empirycznych posiadają charakter komplementarny, uzupełniający dla przeprowadzonych w dysertacji analiz. Celem była nie tylko weryfikacja dotychczasowych, ale i inspiracja dla nowych działań.

II. Ocena formalna

Praca napisana zachęcającą do czytania polszczyzną, język komunikatywny, jest poprawna metodologicznie.

Wykorzystano metody: analizy, syntezy, badań empirycznych. Rozwój myśli jest jasny i uporządkowany. Każdy z rozdziałów wieńczy krótkie podsumowanie.

Przeprowadzane analizy czynione są w sposób kompetentny i wnikliwy świadczące o dobrej, pogłębionej znajomości problemu. Autor nie ogranicza się jedynie do relacjonowania wyników badań, które zamieszczone są w załączonych wykresach i tabelach, ale podejmuje próbę ich interpretacji. Przywołuje też wyniki badań empirycznych przeprowadzonych przez inne instytucje (np. s. 413). Odznacza się oryginalnością i twórczym rozwiązaniem problemu badawczego, zarówno w płaszczyźnie teoretycznej, jak i empirycznej.

Cenne jest wskazanie kierunków i konkretnych zadań, przyszłościowych rozwiązań wobec niepokojów niejednokrotnie chwili obecnej.

III. Bibliografia

Zamieszczony na s. 438 – 451 zestaw bibliografii został ujęty w działach: źródła, a w nich: 1. dokumenty soborowe, 2. dokumenty II Soboru Watykańskiego, 3. Dokumenty Stolicy Apostolskiej, a w nich: dokumenty katechetyczne, encykliki i adhortacje apostolskie, konstytucje, listy i przemówienia papieskie; literatura; literatura uzupełniająca; źródła internetowe.

IV. Sugestie do rozważenia

1. Tytuł rozprawy. Praca składa się z dwóch części: teoretycznej i empiryczno - badawczej. Uzupełniony tytuł o drugi człon: np. Studium teoretyczno – empiryczne - sędzę byłby pełniejszy i ukazywałby pełniej jej przedmiot i wartość.

2. Struktura planu pracy i osnowa. Autor, jak zostało wspomniane wcześniej, mówi o inspiracji w podjęciu zagadnienia pracą ks. Roberta Szewczyka. Doceniając wartość opracowania, nie zapominając, iż obok wspominanych w pracy przemianach w płaszczyźnie teologicznej dokonywały się zmiany spojrzeń i oczekiwań na osobę funkcji, zadań nauczyciela religii oraz przedmiotu i podmiotu jego zaangażowania, oddziaływania. Stąd w rozdz. III 1 – także dla harmonii układu – z korzyścią byłaby analiza zagadnienia – niezręczne określenie „w ujęciu” jeśli temat zakłada jako źródła dokumenty Kościoła. Wymagałoby to też małej korekty – przemodelowania w pozostałych punktach r. III oraz uwzględnienia adhortacji *Catechesi tradendae* i *Evangelii nuntiandi* z uwzględnieniem czasokresu publikacji.

Dostrzegalne są dysproporcje ilościowe stron po rok poprzedzający zakres tematu pracy (s. 18 – 217), a obejmujący określony zakres w temacie pracy (s. 218 – 334, z których kilka kwalifikuje się też do poprzedniego zakresu. W kontekście szerokiego omówienia i łączy tekstów w r. I – II, r. III istotny dla pracy jest skromniejszy.

3. W rozdz. IV wyłączyć jako podrozdział opis metody badań. Wiąże się też z r. V.

4. s. 354 – 355 – Fragment: Tożsamość nauczyciela religii - w kontekście tematu pracy i wcześniejszych określeń pojęcia może warto uzupełnić pozostałe wymiary - zaanonso- wać czerpiąc z istniejącego w pracy materiału.

Status nauczyciela religii wymaga bowiem uwzględnienia dwustronnej i komplementarnej władzy szkolnej i kościelnej. Jest on jednocześnie świadkiem, nauczycielem i wychowawcą; człowiekiem wspólnoty wierzących i człowiekiem szkoły z właściwymi każdej z nich cechami. Człowiek szkoły posiadający mandat Kościoła. Dojrzała osobowość przejawia się w trzech wymiarach: ludzkiej, chrześcijańskiej i pedagogicznej.

5. Do szerokiego zakresu dokumentów proponuję jeszcze: Sobór Watykański II - Konstytucja dogmatyczna Lumen Gentium, Paweł VI – Evangelii nuntiandi, Instrukcja Kongregacji do Spraw Wychowania Katolickiego z dnia 15 października 1982 r., Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego – Świecki katolik świadkiem wiary w szkole, Rzym 1985

V. Wniosek

Rozprawa doktorska ks. Mateusza Adamskiego stanowi ważne opracowanie jednego z podstawowych zagadnień katechezy, lekcji religii.

Autor wykazał się opanowaniem warsztatu naukowego w jednej, jak i w drugiej dziedzinie: refleksji naukowej, badań empirycznych. Reprezentowany poziom refleksji naukowej zasługuje na uwagę. Wykazał się znajomością problemu, wnikliwym, jasnym i logicznym przedstawieniem zagadnień, zdolnością analizy i syntezy, formułowaniem wniosków. Praca może inspirować do podjęcia problemu badań w płaszczyźnie ogólnopolskiej. Warto przemyśleć jej publikację.

Recenzowana praca spełnia wymagania stawiane przez Ustawę z 20.VII. 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Stawiam więc wniosek do Rady Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie o dopuszczenie ks. Mateusza Adamskiego do publicznej obrony rozprawy doktorskiej.